

Adopcja jako proces, doświadczenie i instytucja. Perspektywa antropologiczna

Celem projektu jest:

- analiza, z perspektywy antropologicznej, zjawiska adopcji we współczesnej Polsce, z uwzględnieniem jego złożonego i zróżnicowanego charakteru;
- przyczynienie się do rozwoju antropologii rodziny i pokrewieństwa w Polsce dzięki badaniu tematu dotąd pomijanego – adopcji;
- dalszy rozwój studiów nad dzieciństwem w Polsce, w szczególności w zakresie metodologii i etyki badań;
- przyczynienie się do uwzględnienia głosów dzieci w debacie na temat adopcji w Polsce;
- rozwój współpracy z zagranicznymi badaczami zajmującymi się adopcją, w celu wymiany doświadczeń i poznania dobrych praktyk w zakresie badań nad adopcją;

Badając adopcję jako zjawisko społeczno-kulturowe, możemy poddać antropologicznej refleksji współczesne koncepcje dzieciństwa, rodziny, opieki oraz roli państwa w tworzeniu normatywnych struktur pokrewieństwa. Zamierzam przeanalizować to, jakie wartości i idee konstruują społeczny fenomen adopcji w Polsce i jak są odzwierciedlane w doświadczeniach osób, których ona dotyczy.

W centrum badań sytuuję dziecko i jego rodzinę. Zgodnie z rozpoznaniem i celami współczesnej antropologii, w których istotne jest usłyszenie głosów dzieci, a także Konwencją o prawach dziecka (1989), jednym z głównych celów tego projektu jest wzmocnienie pozycji dzieci i umożliwienie im zabrania głosu w sprawach ich dotyczących, także w odniesieniu do adopcji.

Choć zjawisko wychowywania biologicznych dzieci przez osoby niespokrewnione występowało w różnych momentach historycznych i w wielu miejscach, adopcja w takim kształcie jak dziś jest stosunkowo nowym fenomenem społecznym. Zaczęła kształtować się za sprawą takich procesów jak indywidualizacja, rozwój współczesnych form rodzinności (prymat rodziny nuklearnej), rozwój praw człowieka (w tym praw dziecka). W polskich naukach społecznych adopcja była opisywana wielokrotnie z perspektywy prawa, psychologii, pedagogiki. Jednak brakuje prac na temat adopcji pisanych z perspektywy antropologiczno-kulturowej. Ucieleśnione doświadczenia jednostek, członków rodzin adopcyjnych, w tym dzieci, nie były w Polsce dostatecznie reprezentowane. Projekt ma na celu uzupełnienie tej luki.

Współcześnie dziecko i jego dobro są głównym celem procesu adopcji: „Przysposobić można osobę małoletnią, tylko dla jej dobra” (art. 114 § 1 k.r.o.). Można więc zapytać, jak to dobro jest rozumiane i realizowane w odniesieniu do adopcji przez różnych aktorów, instytucjonalnych: ośrodki adopcyjne, sądy, centra pomocy rodzinie, placówki opiekuńcze; i nieinstytucjonalnych: rodziców, członków rodzin, a przede wszystkim dzieci.

Projekt będzie prowadzony metodą etnografii wielostanowiskowej. Zespół będzie stosował różnorodne metody badawcze, tak aby przyjrzeć się polskim praktykom wokół adopcji w różnych przestrzeniach, publicznych i prywatnych. Metody zastosowane w projekcie to: wywiad etnograficzny, obserwacja uczestnicząca, badania partycypacyjne z dziećmi, analiza dyskursu, ankieta dla rodziców adopcyjnych i osób przygotowujących się do tej roli. Badania etnograficzne obejmą kilka kategorii podmiotów i kilka rodzajów przestrzeni związanych z adopcją: ośrodki adopcyjne, inne instytucje zajmujące się adopcją: sądy, centra pomocy rodzinie; rodziny zastępcze; rodziny adopcyjne: rodziców, adopcyjne i biologiczne dzieci w wieku 4–18 lat, członków dalszej rodziny. Intensywna praca etnograficzna zostanie podjęta z wybranymi rodzinami; w pracy z nimi zostaną zastosowane m.in. takie metody jak uczestnictwo w społeczności, międzypokoleniowe dialogi rodzinne, badania z aktywnym zastosowaniem danych wizualnych i materialnych.

W badaniach z dziećmi zespół zastosuje metody partycypacyjne, z użyciem materiałów stymulujących działania twórcze, pozwalające na komunikację środkami innymi niż tylko werbalne. Badania z udziałem dzieci wymagają szczególnej refleksyjności i uważności ze względu na zależną i wymagającą ochrony pozycję uczestników, a także ich kompetencje dotyczące zrozumienia tematu, celu i konsekwencji badania. Metody muszą być dostosowane do dziecięcych sposobów ekspresji, tak by uczestnicy mogli wyrazić zdanie w sprawach ich dotyczących i być wysłuchanymi. Szczególną wagę będę przywiązywać do etycznych aspektów badania.

Projekt przyczyni się do rozwoju antropologii, w szczególności antropologii pokrewieństwa i rodziny, i do lepszego zrozumienia społecznie istotnych zjawisk, a także do zwiększenia świadomości na temat adopcji u różnych zainteresowanych stron: badaczy społecznych, praktyków opieki społecznej, członków rodzin adopcyjnych i opinii publicznej. Będzie również służył włączeniu polskiej perspektywy do międzynarodowych badań nad adopcją.